

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

ROVANIEMEN HOVIOIKEUS

Valtakatu 10-12, 96200 Rovaniemi

Puh. 029 564 1800, Fax 029 564 1850

rovaniemi.ho@oikeus.fi

19.2.2021

4/00.08.00/2020

Oikeusministeriö

lausuntopalvelu.fi

Viite Lausuntopyyntönne 14.12.2020, VN/4330/2018

Asia Rovaniemen hovioikeuden lausunto suullisen todistelun vastaanottamisesta tallenteelta valmistelleen videotallennustyöryhmän mietinnöstä

Oikeusministeriö on pyytänyt Rovaniemen hovioikeudelta lausuntoa työryhmän ehdotuksesta ”Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennusryhmän mietintö” (OM Mietintöjä ja lausuntoja 2020:20).

Hovioikeus lausuu kunnioittaen seuraavaa.

1. Yleistä

Uudistuksen lähtökohdat ja tavoitteet ovat kannatettavia.

Ehdotettujen uudistusten myötä hovioikeudesta muodostuisi mietinnössä lausutuun tavoin nykyistä selvemmin muutoksenhakutuomioistuun. Hovioikeuksien roolina olisi jatkossa laadultaan huonomman henkilötodistelun perusteella tehtävän asian täydellisen uudelleen tutkinnan asemesta entistä selvemmin käräjäoikeuksien ratkaisujen oikeellisuuden kontrollointi. Samalla oikeudenkäynnin painopiste siirtyisi käräjäoikeuksiin. Eситetty muutos edellyttää kuitenkin onnistuakseen oikeudenkäyntiaineiston jäsentelyn ja indeksoinnin onnistumisen ohella helppokäyttöistä ja toimintavarmaa teknistä järjestelmää, jonka avulla käräjäoikeudessa vastaanotetusta henkilötodistelusta voidaan tehdä laadukkaita kuva- ja äänitallenteita.

Oikeudenkäynnin välittömyys toteutuu hovioikeuden näkemyksen mukaan riittävällä tavalla myös silloin, kun oikeudenkäynnissä hyödynnetään tallenteita esitetyllä tavalla.

Uudistuksen voimaantulon aikataulu ei ole realistinen. Sääntelyn voimaantulo, laitehankinnat sekä oikeusministeriön hallinnonalan henkilöstön ja sidosryhmien kouluttaminen vievät aikaa. Kysymys on niin merkittävästä uudistuksesta, että kaikki valmistelutyö on tehtävä huolellisesti.

Hovioikeus yhtyy mietinnössä vaihtoehtoisista toteuttamistavoista esitettyihin arvioihin.

2. Uudistuksen vaikutuksista käräjäoikeuksissa

Uudistuksen onnistumisen keskeinen edellytys on, että oikeudenkäyntiaineiston jäsentely sekä henkilötodistelusta tehtyjen tallenteiden indeksointi onnistuu käräjäoikeudessa. Tämän vuoksi riittävän prosessinjohtokoulutuksen järjestämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Käräjäoikeuksien työmäärä tulee uudistuksen myötä kasvamaan. Yhteenvetojen laatiminen ja valmisteluistuntojen toimittaminen tulevat valmistelutoimina lisääntymään merkittävästi, mikä on omiaan pidentämään asioiden käsittelyaikoja. Toisaalta merkittävä osa käräjäoikeuksissa tehtävästä indeksointityöstä voi käydä lopulta merkityksettömäksi, koska vain osaan ratkaisuista haetaan muutosta. Työtapoja tulee muokata sellaisiksi, että merkityksettömän ja turhaksi koettavan työn määrä jää mahdollisimman vähäiseksi. Indeksointi ei liene ylipäänsä tarpeen hyvin lyhyiden ja teemoiltaan suppeiden kuulemisten osalta.

Uudistus voi johtaa myös pääkäsittelyjen pidentymisiin, koska henkilötodistelussa tultaneen jatkossa esittämään ikään kuin varmuuden vuoksi kysymyksiä sen varalta, ettei kuultavia voida enää kuulla muutoksenhakutuomioistuimessa. Toisaalta tätä tasapainottavat sekä tehokas prosessinjohto että mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä vielä hovioikeudessa.

3. Uudistuksen vaikutuksista hovioikeuksissa

Uudistuksen yhdeksi tavoitteeksi on asetettu ratkaisutoiminnan kannalta tarpeettoman todistelun epääminen muutoksenhakutuomioistuimissa. Tavoite on sinänsä hyvä ja kannatettava, mutta käytännössä tavoitetta voi olla vaikeaa saavuttaa. Ruotsissa tarpeettoman todistelun epääminen ei ole onnistunut, mikä on johtanut pääkäsittelyiden lyhenemisen ja tiivistymisen asemesta niiden pidentymisiin. Tallenteiden vastaanottaminen hovioikeuden pääkäsittelyssä vain asianosaisten ilmoittamilta osin edellyttää oikeudenkäyntiaineiston jäsentelyn onnistumisen lisäksi hyvin jäsenneiltyjä valituksia ja vastauksia.

Vaikeita vastaanotettavan näytön rajaamiskysymyksiä voi syntyä erityisesti tilanteissa, joissa käräjäoikeudessa esitetyn näytön uskottavuus on muutoksenhaussa riitautettu vain joiltakin osin. Tällaisissa tilanteissa hovioikeudessa ei enää olisi tarpeen ottaa vastaan koko alioikeudessa tallennettua kertomusta. Henkilötodistelussa vastaanotettava kertomus muodostaa kuitenkin usein kokonaisuuden, josta voi olla vaikea erottaa yksittäisiä asian ratkaisemisen kannalta olennaisia osia. Yksittäisten tallenteiden osien vastaanottaminen voi ylipäätään vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista ja lisätä väärinymmärryksen riskiä. Menettely voi sanotusta syystä muodostua käytännössä sellaiseksi, että tallenteet otetaan hovioikeuden pääkäsittelyissä vastaan kokonaan, mikä voidaan kokea turhauttavana ja tehottomana. Tallenteiden vastaanottaminen kokonaan vain varmuuden vuoksi pidentää tarpeettomasti pääkäsittelyjen kestoja.

Uudistus vähentää jonkin verran hovioikeuden kansliahenkilökunnan työtä, koska pääkäsittelyyn kutsuttavien kuultavien määrä vähenee ja toisaalta pääkäsittelyjä peruuntuu entistä vähemmän.

Toisaalta hovioikeuden lainkäyttöhenkilökunnan työmäärä voi lisääntyä merkittävästi asioissa, joissa oikeudenkäyntiaineiston jäsentely, indeksointi tai prosessinjohto eivät ole onnistuneet. Lisäksi on todennäköistä, että henkilötodistelun vastaanottamista koskevien koko ratkaisukokoonpanolla tehtävien käsittelyratkaisujen määrä tulee hovioikeudessa merkittävästi lisääntymään.

Valmistelun tehostaminen kärjäoikeuksissa voi myös lisätä oikeudenkäynnin kustannuksia asiamiesten osallistuessa entistä tiiviimmin asian valmisteluun, vaikka kärjäoikeuden pääkäsittelyiden kestot keskimäärin jonkin verran lyhenisivät. Ruotsista saatujen kokemusten mukaan uudistus ei ole lyhentänyt pääkäsittelyjen kestoja muutoksenhakutuomioistuimissa. Tähän nähden ja ottaen huomioon hovioikeudessa tapahtuvan valmistelun asianosaisilta edellyttämät toimenpiteet, oikeudenkäynnistä asianosaisille aiheutuvat kustannukset voivat kasvaa myös muutoksenhaussa. Uudistuksen myötä säästyvien todistelukustannusten määrä ei ole kovinkaan merkittävä.

Uudistus vähentää jonkin verran matkakäräjien määrää. Paikallisesti istuntosalikapasiteetin rajallisuus edellyttää kuitenkin käytännössä myös matkakäräjien järjestämistä. Matkakäräjien järjestämisellä myös esitetyn uudistuksen jälkeen voidaan lisäksi vähentää oikeudenkäynnistä asianosaisille aiheutuvia kustannuksia ja muuta haittaa.

Hovioikeuksiin tulee sijoittaa välitallennuspalvelimet sujuvan oikeudenkäynnin varmistamiseksi. Lähtökohtaisesti hovioikeuksien istuntosaleihin ei ole tarpeen asentaa kärjäoikeuksien istuntosaleihin asennettavan kaltaista tallennustekniikkaa. Tarvittavan tekniikan asentaminen voi kuitenkin olla paikallisesti perusteltua, mikäli hovioikeuden istuntosaleja käytetään myös kärjäoikeuksien pääkäsittelyissä.

4. Ehdotetuista säännöksistä

Oikeudenkäymiskaari 22 luku 6 §

Säännöksessä säädetään tallenteen tekemisestä ainoastaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta. Säännöksen sanamuodon mukainen tulkinta tarkoittaisi sitä, ettei katselmuksesta voitaisi tehdä tallennetta. Hovioikeus esittää vielä harkittavaksi, tulisiko tallenteen tekeminen säätää mahdolliseksi myös muissa tilanteissa, jos tuomioistuin katsoo sen tarpeelliseksi.

Oikeudenkäymiskaari 22 luku 10 §

Säännös ei täytä täsmällisyyden vaatimusta eikä se myöskään riittävästi turvaa yksityisyyttä. Tallenteiden hävittämisen ajankohta ei saa jäädä ehdotetulla tavalla avoimeksi, vaan siitä on säädettävä yksiselitteisesti. Ajankohdasta säädettäessä on otettava huomioon myös ylimääräisen muutoksenhaun määräajat ja mahdolliset muut erityistilanteet kuten esimerkiksi perätöntä lausumaa koskeva esitutkinta.

Oikeudenkäymiskaari 25 luku 15 §

Valitukset ja vastaukset voidaan laatia säännöksen edellyttämällä tavalla vain, jos asianosaiset ovat voineet seurata indeksoinnin toteutumista pääkäsittelyn aikana. Tämä mahdollistaa sen, että asianosaiset voivat ilmoittaa hovioikeudelle muutoksenhaussa tarkasti ne teemat ja tallenteiden kohdat, joihin he haluavat muutoksenhaussa vedota. Muussa tapauksessa kirjelmien laatiminen voi edellyttää tallenteiden kuuntelemista uudelleen.

Hovioikeuden esittelijältä tai valmistelusta vastaavalta jäseneltä ei voida edellyttää koko henkilötodistelusta tehtyyn tallenteeseen tutustumista. Sinänsä vedottujen kohtien poimiminen alioikeudessa tehdyiltä tallenteilta ja niiden esittäminen kuuluvat hovioikeuden tehtäviin.

Oikeudenkäyntiaineiston jäsentämisen ja indeksoinnin epäonnistuminen käräjäoikeudessa johtaa käytännössä joko tarpeettoman laajan tai joissakin tapauksissa jopa puutteellisen henkilötodistelun vastaanottamiseen hovioikeudessa. Jäsennelty prosessi käräjäoikeudessa edellyttää puolestaan hyvää valmistelua ja materiaalista prosessinjohtoa. Käräjäoikeuksien lainkäyttöhenkilökunnan lisäksi myös syyttäjiä ja avustajia olisi syytä kouluttaa ja perehdyttää uudistuksen edellyttämiin muutoksiin oikeudenkäynnissä.

Uudistuksen käyttöönoton jälkeen asianosaisen on entistä vaikeampaa hoitaa omaa asiaansa itse erityisesti muutoksenhakuvaiheessa. Uudistus johtanee siten tosiasialliseen ”avustajapakoon” muutoksenhaussa.

Oikeudenkäymiskaari 26 luku 9 §

Nyt voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 3 momentin mukaan yksi jäsen voi tehdä pääkäsittelyn toimittamiseen liittyvät käsittelyratkaisut sekä päättää myös muista asian valmisteluun liittyvistä toimenpiteistä. Uudistus lisää valmisteluvaiheessa tehtävien käsittelyratkaisujen määrää ja luonteeltaan useat näistä ratkaisuista ovat sellaisia, että ne on tehtävä yhden jäsenen sijaan kolmijäsenisessä kokoonpanossa, mikä menettely lisää hovioikeuden jäsenten työmäärää.

Oikeudenkäymiskaari 26 luku 12 §

Mietinnössä korostetaan suullisen ja kirjallisen tuomioistuinmenettelyn erillään pitämisen tarvetta. Tämän vuoksi mietinnössä on rajattu mahdollisuutta selvittää kärjäoikeuden tuomion oikeellisuutta tallenteilta sekä jatkokäsittelylupaa myönnettäessä että asiaa kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella ratkaistaessa. Jatkovalmistelussa tulisi pohtia kysymystä siitä, onko suullisen ja kirjallisen tuomioistuinmenettelyn erillään pitämiseksi esitetystä laajuudesta tarvetta etenkin, kun mietintöön sisältyy ehdotus tallenteelta vastaanotettavan suullisen todistelun esittämisestä hovioikeuden pääkäsittelyssä viittaamalla siihen.

Oikeudenkäymiskaari 26 luku 15 a §

Ehdotettu säännös on hovioikeusprosessin kannalta keskeinen. Säännöksen 1 momentin erityistä syytä ja 2 momentin tarpeen asian selvittämiseksi -edellytykset ovat avoimia ja tulkinnanvaraisia. Toisaalta uudelleen kuulemisesta ja oikeudesta lisäkysymysten esittämiseen ei voitane säätää yksiselitteisemmin.

Uudistuksen onnistumisen edellytys on, että oikeudenkäyntiaineiston jäsentely sekä henkilötodistelusta tehtyjen tallenteiden indeksointi onnistuvat kärjäoikeudessa. Tämän vuoksi riittävän prosessinjohtokoulutuksen järjestämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Tallenteiden indeksoinnissa syytekohtainen ja teemoittainen ei ole kyse yksinkertaisesta mekaanisesta työstä, vaan sen tekijän on oltava riittävästi perehtynyt sekä käsiteltävänä olevaan asiaan että sen taustalla oleviin oikeuskysymyksiin. Indeksoinnin tekemistä pääkäsittelyssä ei hovioikeuden näkemyksen mukaan voida sisällyttää kärjäoikeuden puheenjohtajan tehtäväksi. Indeksointityön onnistuminen edellyttää näin ollen sitä, että kärjäoikeuksissa on riittävä määrä lainopillisen koulutuksen saanutta henkilökuntaa. Ruotsissa tämä kysymys on ratkaistu lisäämällä tuomioistuinharjoittelijoiden määrää.

Oikeudenkäynnissä asianosaisilla tulisi olla reaaliaikainen mahdollisuus seurata tallenteiden indeksointia sen varmistamiseksi, että indeksointi vastaa sovittua. Samalla varmistettaisiin se, että asianosaisilla on mahdollisuus täyttää muutoksenhaussa esitetystä oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §:ssä säädetyt velvoitteensa.

Mietinnön mukaan viittausmenettelylle jää varsin suppea käyttöala. Toisaalta viittausmenettelyn käyttöalan laajentaminen voisi merkittävästi pienentää muutoksenhaun kustannuksia ja tehostaa hovioikeusprosessia. Viittausmenettelyn käyttäminen edellyttää sitä, että asianosaiset kykenevät nimeämään kärjäoikeuden tekemän indeksoinnin perusteella tarkasti tallenteiden merkitykselliset

kohdat. Tämä puolestaan edellyttää, että oikeudenkäyntiaineiston jäsentely sekä henkilötodistelusta tehtyjen tallenteiden indeksointi ovat onnistuneet käräjäoikeudessa. Kaiken kaikkiaan tässä vaiheessa ei voida vielä arvioida sitä, mikä merkitys viittausmenettelyllä tulee olemaan hovioikeusprosessissa.

Oikeudenkäymiskaari 26 luku 24 §

Esitetyn säännöksen sanamuodon mukaan tilanteessa, jossa käräjäoikeudessa kuullulle henkilölle esitetään lisäkysymyksiä, lisäkysymykset esitetään 1 momentissa ilmaistun pääsäännön mukaan vasta sanottua henkilöä koskevan tallenteen esittämisen jälkeen. Kohdan sanamuoto edellyttää siten koko tallenteen esittämistä ennen lisäkysymysten esittämistä. Jos lisäkysymykset liittyvät yksilöityyn teemaan, koko tallenteen esittäminen on kuitenkin tarpeetonta.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5 luku 10 b §

Hovioikeus toteaa, että säännökseen olisi saman luvun ehdotetun 10 §:n tavoin syytä sisällyttää maininta siitä, että kirjallinen yhteenveto tulee laatia, mikäli se on asian jäsenneilyn käsittelyn kannalta tarpeellista.

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 5 §

Mietinnön perustelujen mukaan henkilötarkastus edellyttäisi perusteltua aihetta epäillä, että kuvatallennetta katsomaan saapuvalla henkilöllä olisi mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuva väline. Huomioon ottaen matkapuhelimien yleisyys, aihetta epäillä -kynnys ylittyisi käytännössä kaikkien henkilöiden kohdalla.

Tekniikan kehittyessä kuvan tallentamiseen soveltuvien välineiden kirjo tulee laajentumaan. Sen varmistaminen, ettei kuvatallennetta katsomaan saapuvalla henkilöllä ole mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä voi olla tämän vuoksi haasteellista. Käräjäoikeuksissa kuultavien henkilöiden asianmukaisesta yksityisyyden suojasta huolehtiminen edellyttäne, että kuvatallenteen katsomista valvotaan koko katsomisen ajan.

Muilta osin Rovaniemen hovioikeudella ei ole lausuttavaa mietinnöstä.

Hovioikeuden lausunnon ovat valmistelleet hovioikeudenneuvos Tapio Alkula, hovioikeudenneuvos Janne Mononen, hovioikeuden esittelijä Mikko Lindroos ja informaatikko Arja Suomäki.

Presidentti Marianne Wagner-Prenner

Kansliapäällikkö Hannu Gyldén

Ålander Tuula
Rovaniemen hovioikeus